

Bäst kvalitet i lönsam skola

Dagens Industri den 27 mars 2018

Nyligen kom regeringens proposition med förslag på att vinsterna för välfärdsföretag inom skolan och omsorgen ska regleras. Enligt förslaget kommer vinster över en viss nivå inte längre att tillåtas. Ett bärande argument bakom regleringen är att företagens vinster sägs gå ut över verksamhetens kvalitet. I friskolornas fall att skolföretagen medvetet drar ned på utbildningens kvalitet för att öka sin vinst, samtidigt som överskottet hamnar hos ägarna i form av utdelning i stället för att återinvesteras i utbildningsverksamheten. Enligt det här synsättet skapas vinsten alltså på elevernas bekostnad.

Företagare som vi har pratat med förvånas av den här argumentationen. De förväntar sig att företag med hög kvalitet attraherar fler kunder och därmed uppnår en högre lönsamhet. Förvisso skiljer sig friskolesystemet från vanliga marknader, bland annat eftersom skolan är skattefinansierad och priset är reglerat genom skolpengen. Men detta behöver inte innebära att låg kvalitet lönar sig.

Vi noterar att regeringen inte har presenterat några egentliga belegg för att lönsamma friskolor har sämre utbildningskvalitet. Ilmar Reepalus välfärdsutredning undersökte inte detta samband utan utgick i stället helt enkelt från att det var sant.

Stämmer det då att vinster går ut över friskolornas kvalitet? Vi har studerat denna avgörande fråga genom att jämföra grundskoleföretag med olika lönsamhet med avseende på elevernas betyg, provresultat och bedömningar av sin skola. Som lönsamhetsmått använder vi friskoleföretagens rörelsemarginal. Rörelsemarginalen anger hur stor andel av företagets omsättning som blir kvar för att täcka räntor och skatt samt ge vinst när verksamhetskostnaderna har betalats. Studien är publicerad av Svenskt Näringsliv.

Skolorna i studien drivs som aktieföretag, som är den dominerande organisationsformen för friskolor. Det genomsnittliga skolföretagets rörelsemarginal uppgår till 4,6 procent. Det är betydligt lägre än rörelsemarginalen bland företag i tjänstesektorn som helhet, som ligger på 7,3 procent.

Vår undersökning tyder på att lönsamhet och kvalitet går hand i hand på svenska grundskolor, även när man justerar för skolornas elevsammansättning samt vilket län eller vilken kommun de befinner sig i. Det gäller både akademiska kvalitetsmått som baseras på elevernas studieresultat och mjukare mått som baseras på elevernas omdömen om skolan.

Friskoleföretag verkar i det här avseendet alltså fungera precis som företag på andra marknader. Eleverna på lönsamma friskolor har högre betyg, bättre resultat på nationella prov och är även mer nöjda med sin utbildning.

En möjlig invändning mot vår analys är att eleverna hos lönsamma skolföretag når bättre studieresultat på grund av en mer generös betygssättning. Vi undersöker detta genom att se om rörelsemarginalen är relaterad till andelen elever som når högre (eller lägre) slutbetyg i matematik, svenska och engelska, jämfört med deras betyg på det nationella provet. Tanken är att betygsinflation visar sig i högre betyg än vad provresultaten motiverar.

Med denna metod finner vi ingenting som tyder på att sambandet mellan friskolornas lönsamhet och deras elevers studieresultat skulle bero på betygsinflation. Detta ligger i linje med en tidigare studie som visar att den positiva konkurrenseffekt som friskolor bidrar med i grundskolan inte heller förklaras av betygsinflation.

Vidare finner vi att elevsammansättningen knappt skiljer sig alls mellan friskolor med olika lönsamhet. Lönsamma skolföretag verkar alltså inte ha "plockat russin ur kakan" för att uppnå sin vinst, så som ofta påstås i diskussionen kring vinster i välfärden.

Utifrån de här sambanden måste vi fråga oss vad regeringen egentligen tror sig kunna åstadkomma med den föreslagna vinstregleringen i skolsystemet. Eftersom mer lönsamma skolföretag tycks ha högre utbildningskvalitet vore en vinstbegränsning helt missriktad som ett sätt att stärka kvaliteten.

En tidigare undersökning fann inte heller något stöd för lägre kvalitet hos äldreboenden som drevs av mer lönsamma företag, om något fanns tecken på det omvända (Jordahl & Sundén 2016).

Hittills har de som stöder förslaget om en vinstbegränsning inte kunnat presentera en enda undersökning som visar att lönsamma välfärdsföretag skulle vara sämre än olönsamma välfärdsföretag. Både logik och empiri talar helt enkelt emot en sådan slutsats.

En vinstbegränsning skulle innebära risk för nedläggning av många friskolor och skulle därmed kunna ställa till med stor skada utan att några positiva effekter går att påvisa. Det är därför inte konstigt att lagrådet och ovanligt många remissinstanser dömde ut förslaget. Att tvinga välfungerande företag att göra nollresultat är en utomordentligt dålig lösning på ett problem som inte ens existerar.

Gabriel Heller Sahlgren

Henrik Jordahl